

YAYIN TANITIMI II / BOOK REVIEW II

ASYA'NIN ÜÇ GÜCÜ: TÜRKİYE VE ÇİN'İN KAZAKİSTAN SİYASETİ

Emre KARTAL**

Künye: AYDIN, F. (2024), *Asya'nın Üç Gücü: Türkiye ve Çin'in Kazakistan Siyaseti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 272 sayfa.

Giriş

Dr. Figen Aydın tarafından kaleme alınan bu eser Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca'nın danışmanlığında yürütülen "Türkiye ve Çin'in Dış Politika Yaklaşımında Kazakistan: Neoklasik Realist Bir Karşılaştırma (2010-2020)" başlık doktora tezinin kitaplaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Ötüken Neşriyat'tan, Ayşegül Büşra Paksoy'un editörlüğünde çıkan kitap 272 sayfadan oluşmaktadır. Eser Neoklasik Realizm teorisini çerçeve olarak Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kazakistan'a yönelik dış politikalarını ve Kazakistan'ın bunlara yönelik karşı dış politik yaklaşımlarını analiz etmektedir. Bunu yaparken Kazakistan'ın bağımsızlığından sonraki süreci siyasi tarih yaklaşımıyla anlatarak günümüze gelinmektedir. Dış politika karşılaştırması için 2010-2020 arasındaki 10 yıllık dönem örneklem seçilmiştir. Ancak eserin tamamında 1991 - 2020 arası süreç neoklasik realizm bağlamında sürekli analiz edilmiştir. Bu bağlamda eser durağan değil aktif bir analiz süreci yürütmüştür. Eserde neoklasik realizm teorisinin ortaya çıkışı, gelişimi ve tezlerinin anlatıldığı "Teorik Zemin" bölümü, 1991 - 2020 arasında Türkiye - Kazakistan ilişkilerinin değerlendirildiği "Türk Dış Politikasında Kazakistan" bölümü, akabinde aynı tarihsel dönemde Çin Halk Cumhuriyeti ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği "Çin Dış Politikasında Kazakistan" bölümü son olarak ise "Türkiye ve Çin'in

** Doktor Adayı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, e-Posta: emrekartal06@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8975-732X

Kazakistan Dış Politikalarının Neoklasik Realizm Perspektifinden Karşılaştırmalı Analizi (2010-2020)" başlığıyla 2010 - 2020 yılları arasında bu üç ülkenin Kazakistan merkezli dış politikalarının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Bu yapılırken siyasi tarih dönemlere ayrılarak incelenmiş ve dönemlerin öne çıkan özellikleri üzerinde durulmuştur. Her dönem de kendi içinde "siyasi", "ekonomik", "askeri-güvenlik" başlıklarıyla incelenmiştir. Eser bir diğer önemli yanı ise neoklasik realizm teorisini derinlemesine incelemiş, Türk akademisinde çok sıklıkla başvurulmayan bu dış politika analizi aracını etraflıca kullanmış olmasıdır. Eserde cevapları aranan sorular ise şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Türkiye ve Çin'in dış politika analizinde neoklasik realizmin ön plana aldığı iç dinamikler ne derecede etkilidir?
- 2- Türkiye ve Çin'in son on yıldaki genel dış politika eğilimleri nelerdir?
- 3- Çin dış politikasında Kazakistan sadece ticari-ekonomik ve jeopolitik kaygılar ile yaklaşılabilir bir komşu mu yoksa Kazakistan'a karşı siyasi-kültürel bir algılama mı söz konusudur?
- 4- Türkiye'nin Kazakistan dış politikasında sadece ortak bir geçmişe sahip olmak mı, yoksa çağın getirilerine göre ticari-finansal ve siyasi faktörler mi geçerlidir?
- 5- Türkiye ve Çin, Kazakistan dış politikalarında neden benzer ya da farklı adımlar atmaktadır?

Bütün bu sorular siyasi tarihsel gelişmeler anlatılarak, neoklasik realizm çerçevesinde işlenmiş ve karşılaştırılmıştır.

Teorik Çerçevenin Değerlendirmesi

Amerika'da güvenlik ve dış politika alanlarında önemli çalışmaları olan, Foreign Affairs dergisinde editörlük, Clinton döneminde dış işleri kademesinde yöneticilik gibi görevleri de yapan Gideon Rose'un 1998 yılında "World Politics" dergisinde yayınladığı "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy" makalesi ile Uluslararası İlişkiler literatürüne giren "neoklasik realizm" temel olarak klasik realizm ve sonrasında soğuk savaş döneminin en güçlü teorik yaklaşımı olan neo-realizmin yetersiz kalması üzerine geliştirilen yeni bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rose'a göre neoklasik realizm, realizmin son aşaması en yeni sürümüdür. Neoklasik realizm, diğer realizm türleri gibi devleti dış politika analizinin merkezine almaktadır. Ancak bu önceki realizm türlerinin iç ve dış politika ilişkisini açıklayacak yeterli bir sistematik geliştirmede başarısız olduğunu de iddia eder. Buna ek olarak soğuk savaş sonrası süreçte devlet dışı aktörlerin etkilerinin arttığını ve realizmin buna da yeterli bir cevap üretmediğini iddia eder. Kenneth Waltz'un üç analiz seviyesini esas alır ancak Waltz'un belirttiği analiz seviyelerinin tamamını ayrı ayrı değerlendirmeye almaya ve birini diğerine üstün tutmamaya gayret gösterir. Birey, devlet ve uluslararası sistem seviyelerinde

uluslararası sistemi önceleyen ve devletlerin sistemin kurduğu baskı ve verdiği rollere göre karar verdiği tezini doğru bulmaz. Neoklasik realizme göre uluslararası gelişmelere ve baskılara her devletin vereceği tepki ya da geri dönüş aynı değildir. Bu durum aynı devlet için zaman içinde dahi değişebilir. Rose bu noktada önemli bir açıklama yapar. Neoklasik realizm, Waltz'un ortaya koyduğu "uluslararası sistem"e dair bir teori olmadığını bir dış politika analizi yaklaşımı olduğunu belirtir. Bu da aslında daha özel bir yer ortaya çıkarır. Devletlerin dış politika çıktılarını analiz etmenin yolu uluslararası politika teorilerinden değil dış politika analizini yapabilecek teorilerden geçtiğini iddia eder. Rose uluslararası sistemin anarşik olduğu konusunda diğer realistlerle mutabıktır. Ancak bu anarşik durumun devlete nasıl yansıtacağı konusunda yerel dinamiklere ve lider algısına bakar. Neoklasik realizmin analiz yaparken üç unsuru üç değişkeni vardır: Bağımlı değişken, bağımsız değişken ve ara değişken. Bağımlı değişken merkezinde devlet olan iç ve dış etkenlerden bağımsız olmayan dış politika stratejileridir. Bu teoride devlet analiz edilmektedir. Devletlerin dış politikalarını belirleyen büyük stratejiler, ekonomi-politik, ittifaklar, kriz yönetimi hatta güvenlik yaklaşımları bu stratejilerin içinde yer almaktadır ve gelen dış etkiden bağımsız değildir. Bağımsız değişken uluslararası sistem ve güç dağılımlarıdır. Waltz'un ana unsur olarak belirlediği uluslararası sistem burada unsurlardan bir tanesidir ve tek başına bir etki oluşturmaz. Ara değişkenler ve neoklasik realizmin aslında diğer realizm türlerine göre daha geniş bir analiz kabiliyetine sahip olmasına sebep olan değişkenler ise devletlerin yerel faktörleridir. Burada da dış politika yapıcıları içinde en önde gelen liderler ve kadroları ile devletlerin aslında kimliklerini oluşturan yerel iç dengeler dış politikayı etkileyen unsurlardır. Etnik dini durumlar, sivil toplum, siyasi partiler, medya, tarihsel gerçeklikler, bürokrasi ve pek çok unsur burada her devlette farklı ağırlıklarla dış politikayı etkileyen ve uluslararası sistemden gelen etki ve baskıyı farklı yorumlayan unsurlar olmuştur. Aslında bu açıdan bakıldığında devletlerin kimliği ve bu kimliği oluşturan unsurlar ön plana çıkmıştır. Teorinin buradaki yaklaşımı aslında soğuk savaş sonrası realizme yöneltilen eleştirilerle de paraleldir. Eserin dışına çıkarsak neoklasik realistlerin analiz düzeyine soktukları unsurlar, soğuk savaş sonrası yükselen inşacı, postmodern yaklaşımlar gibi yaklaşımların da tezlerini doğrulamaktadır. Soğuk savaş sonrası etnik ve dini temelli çatışmaların yoğunlaşması, kimlik odaklı ittifakların çoğalması, lider odaklı değişimlerin gözlenmesi ki soğuk savaşın bitişinde Sovyetler Birliğinde Gorbaçov liderliği burada ilk örnek olarak sunulabilir, uluslararası ilişkilerin de dış politikanın da sadece uluslararası sistem-devlet ilişkisinden ibaret olmadığını, devletlerin bütün özelliklerinin verili kabul edilemeyeceğini göstermektedir. İnşacıların önde gelen isimlerinden Alexander Wendt'ten bir örnekle bu bahsi kapatabiliriz. Wendt, realistlerin bütün soğuk savaş dönemi boyunca kültür, kimlik ve tarihselliği hep verili kabul ettiklerini, soğuk savaşın bitişiyile de bu verili kabul edilen unsurlardaki

değişimleri açıklayamadıklarını ortaya koyar. Wendt'e göre uluslararası ilişkiler bir inşadır ve soğuk savaşın kendisi de bir sosyal inşadır. Avusturyalı akademisyen Peter Drucker "Kültür, stratejiyi kahvaltılık olarak yer" ifadesiyle yukarıda neoklasik realistlerin değerlendirmeye aldığı devletin kültürünü inşa eden unsurların stratejiden çok daha üstün ve uzun vadeli sonuçlar veren meseleler olduğunu işaret eder. Öyle ki, değerlendirdiğimiz eserde de realizmin ve özellikle neo-realizmin başarısızlığını örtmek, realizmi yeniden gündeme taşımak için güncellenen bir sürüm olarak neoklasik realizmin öne çıkarıldığı eleştirileri, neoklasik realizme gelen eleştiriler olarak gündeme alınmıştır. Bu bağlamda bakıldığında neoklasik realizm aslında realizme gelen en net eleştirileri kabul eden ve kendini geliştiren bir realizm anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ontolojik olarak ise kendisini sadece dış politika analizi düzeyinde tuttuğu için bu bahsedilen tartışmalardan uzak kalmaya çalışmıştır.

Teorik zeminin değerlendirildiği bölümün son kısmında Türk ve Çin dış politikalarının neoklasik realizme uygulanabilirliği tartışılmıştır. Bu da genel olarak bu ülkelerin iç unsurlardan etkilenecek dış politika ürettikleri noktasında bir ortak kabule okuyucuyu götürmektedir. Bu yönüyle de ilgili dönemi anlatmadan önce "bu teori bu ülkeler için uygulanabilir bir teori midir" sorusunun cevabı aranmış ve tutarlılık sağlanmıştır.

Kazakistan Türkiye İlişkilerinde Öne Çıkanlar

"Türk Dış Politikasında Kazakistan" bölümü iki ülke ilişkilerini üç ayrı dönemde incelemiştir. Bu dönemlerin ilki 1991 - 2002 yani Kazakistan'ın bağımsızlığından Türkiye'de AK Parti'nin iktidara geldiği yıla kadar olarak değerlendirilmiştir. İkinci dönem olarak AK Parti'nin Türk dünyasıyla çok fazla ilgilenmediği, bağımsız Türk Cumhuriyetleri ile ilgili politikalar üretmediği, gözünü daha çok Avrupa Birliği ve Ortadoğu'ya çevirdiği 2002 - 2009 arası dönem olarak incelenmiştir. Üçüncü dönem olarak ise 2009 - 2020 arası yani 3 Ekim 2009'da imzalanan Nahçıvan Antlaşmasıyla belirginleşen ve AK Parti iktidarının Avrupa'dan istediğini bulamadığı, alternatif coğrafyalar ve politikalar aradığı bu kapsamda da Türk dünyasına gözünü çevirdiği, Türk Konseyi ve Kazakistan ile stratejik ortaklığın geliştiği dönem olarak değerlendirilmiştir. Eserin çizdiği çerçevede bu üç dönemin öne çıkan olayları ve özelliklerini buraya taşımak uygundur diye düşünüyorum. Kazakistan'ın bağımsızlığı ile başlayan dönem aslında Sovyetlerin dağılması ve içindeki devletlerin bağımsızlığı ile başlayan ve uluslararası sistem çerçevesinde gelişen bir sürecin etkisindedir. Ancak bu dönemde Türkiye Kazakistan ilişkilerin iki liderin eğilimleri ve politikalarının önemli derecede belirleyici olduğu izlenmektedir. Türkiye'de Turgut Özal, Kazakistan'da ise Nursultan Nazarbayev. Özal'ın ilk yıllarda "Türk Yüzyılı" gibi vizyonlarla Türk dünyasına çok boyutlu bir bakış ürettiği açıktır. Bu vizyon Tansu

Çiller'in Başbakanlığı döneminde durgunlaşsa da Süleyman Demirel'in hem Başbakanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde ayrı ayrı hızlanmıştır. Türkiye Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş, Nazarbayev de Türkistan coğrafyasından Türkiye'yi ilk ziyaret eden devlet başkanı olmuştur. Kazakistan gerek coğrafyası gerekse de ekonomik yapısıyla Türkiye için Türkistan'daki ilk durak olmuştur. İlişkileri siyasi boyutta geliştirmeye yönelik Türk Zirveleri önemli olaylardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik olarak karşılıklı ticari ilişkilerin başladığı bu dönemde Ekonomik İşbirliği Teşkilatı iki ülke arasındaki ticareti güçlendiren bir uluslararası örgüt olmuştur. Askeri güvenlik boyutunda ise Nazarbayev'in Türkiye ile birlikte güvenlik politikaları üretme isteği görülmektedir. 1992'de kurulan "Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA)'na Kazakistan'ın isteğiyle Türkiye alınmıştır. Hatta ilerleyen süreçte Nazarbayev örgütün başkanlığını kendisinden sonra Türkiye'ye bırakmıştır. Bölgede yaşanan nükleer silahsızlanma süreçleri, Ermenistan'ın Nahçıvan'ı işgali ve Rusya'nın Kazakistan üzerinde süren etkisi, Şanghay Beşlisi'nin kuruluşu Türkiye ile olan ilişkileri etkileyen dış etkiler olmuştur. Bunlar neoklasik realizm açısından bağımsız değişkenler olarak görülmüş, teoride ara değişkenler içinde değerlendirilen lider etkisi ise kendini açıkça göstermiştir. Buradaki en temel mesele ise Türkiye ile Kazakistan arasındaki etnik, dini, kültürel ve tarihi birlikteliktir. Bu bir kimlik unsurudur ve teorik çerçevede yine ara değişkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Öyle ki bu iki ülke arasında aslında ilişkileri temelde belirleyen ana unsur budur. Bu benzerlik ve birliktelik olmasaydı aynı bağımsız değişken etkilerinde çok farkı çıktıkların ortaya çıkması daha kolay olurdu. İkinci dönemde AK Parti'nin Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde iktidara geldiği ve hem iş hem de dış politikada Türkiye'nin farklı bir pozisyon almaya başladığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde Türkiye'de lider olarak Erdoğan'ın diğer yanda ise dış politika teorisi ve dış politika çerçevesi çizen Ahmet Davutoğlu'nun doğrudan etkisi eserde ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde AK Parti'nin siyasal İslamcı ideolojik duruşu, Milli Görüş kökeni; Türk dünyasını geride bırakan bir politik duruş üretmiştir. Buna ek olarak Avrupa Birliği ile yakınlaşan ve üyelik sürecine odaklanan bir siyaset de Türk dünyasına yönelik yaklaşımları durağanlaştırmıştır. Çin'in bölgede etki artırmaya çalışması, bölgedeki ABD müdahalesi ve terörizmle mücadele gündemi, Rusya'nın geçmişte kendisinin parçası olan devletlerle olan ilişkileri, eski Sovyet coğrafyasındaki renkli devrimlerin etkileri de Türkiye Kazakistan ilişkilerinin ilerlemesini durağanlaştıran bağımsız değişken unsurları olarak ortaya koyulmaktadır. Üçüncü yani 2009-2020 arasındaki dönem ise yükselen bir dış politika ilişkisini göstermektedir. Burada temel olarak Türkiye'nin dış politikasını çeşitlendirmek istemesi, Kazakistan'ın içindeki etnik Rus nüfusun azalma eğilimi göstermesi ve iki ülkenin de dış politik olarak birbirleriyle daha çok yakınlaşma tecrübesi yaşaması gelişimi sağlamıştır. Ayrıca Ortadoğu'da

Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin hızla Türkiye'nin aleyhinde sonuçlar vermesi de Türkiye'nin İslami dış politika ekseninde değişimlere fırsat vermiştir. Bu dönemde 2009 Nahçıvan Antlaşması ile Türk Konseyi'nin kurulması, iki ülke arasında stratejik ortaklık seviyesine çıkılması, ekonomik verilerdeki artışlar ve eğitim alanında yapılan kapsamlı iş birlikleri öne çıkmıştır. Davutoğlu'nun Kafkasya-Türkistan hattındaki politikanın bir bütün olması gerektiğini öne süren tezleri de Türkiye'nin lider odaklı politikasının gelişmesindeki önemli noktalardan biridir. Kazakistan bu dönemde Türkiye ile olan ilişkilerinin Rusya tarafından tehdit olarak algılanmaması için de ciddi bir mesai yürütmüştür. Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak düşürme krizinde arabuluculuk rolünü üstlenmesi de buradaki dönüm noktalarından biridir. Çin'in Kuşak Yol projesi de Kazakistan ile Türkiye arasında gelişen ekonomik iyileşme açısından destekleyici bir proje olarak eserde işlenmiştir. Bu üç dönemde Türkiye Kazakistan ilişkilerinin karakterini oluşturan ve eserde öne çıkarılan meseleler ise şunlardır: Öncelikle ortak tarih, dil, kültür ve inanç geçmişine sahip olmak yani kimlik unsurları, ekonomik ortaklığın geliştirilmesinin yanında siyasi birlikteliğinde geliştirilmesine yönelik ortak irade, ikili iş birliklerinin yanında Türk Konseyi gibi uluslararası örgütlerle de kurumsal ilişkilerin güçlendirilmesindeki ortak irade.

Kazakistan Çin İlişkilerinde Öne Çıkanlar

Türkiye'den farklı olarak Çin Halk Cumhuriyeti ve Kazakistan komşudur. Bu nokta itibarıyla bu ki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla boyutu olması kaçınılmazdır. Eserde bu alanda değerlendirilirken Çin için Kazakistan'ın sadece jeopolitik bir boyutla yaklaşılabilir ülke olup olmadığı da tartışılmıştır. Eserde dikkat çekilen önemli noktalardan biri Çin içinde yaşayan Kazaklardır. Bu bağlamda Çarlık Rusyasından beridir Rus yayılmacılığında kaçarak Çin içlerine gelen Kazakların oradaki varlığı ve diğer yandan da Çin'de bir dönem yaşadıkdan sonra tekrar Kazakistan'a dönen bu nüfusun sivil ve siyasal alandaki etkileri önemli iç unsurlardır. Bu noktada Kazakların ve Uygur Türklerinin etkileşimi de Çin açısından bir güvenlik ve iç sorunun tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Çin için iç politika-dış politika bağlantısı son derece kuvvetlidir. Bu bağlamda Çin'in Kazakistan politikasının ilk döneminde sınır sorunlarını çözmek, Kazakistan'ın "Tek Çin" politikasına desteği sağlamak ve kendi açısından terörizm ya da "üç kötülük (terörizm, bölücülük ve dini köktencilik) olarak nitelenen sorunlara karşı destek almak üzerine kurulmuştur. Bu noktada da eserde neoklasik realizm açısından ara değişkenler öne çıkarılmış, Nazarbayev liderliği ile Çin'de Çin Komünist Partisi ve ÇKP Genel Sekreterliğinin belirleyiciliği vurgulanmıştır. Burada eserde "ÇKP Genel Başkanları" ifadesi birkaç kez kullanılmıştır. ÇKP tarihinde "genel başkanlık" makamı olmamış "genel sekreterlik" makamı ile parti idare edilmiştir. Bu muhtemelen gözden kaçan

sehven yazılmış bir durumdur. Yeri gelmişken Çin bahsinde eleştiri gerektiren bir husus da bugün Çin sınırları içerisinde yer alan tarihi “Doğu Türkistan” kavramının tercih edilmemesidir. Burada yazar “Uygur Özerk Bölgesi” ifadesini tercih etmiştir. Çin’in işgalini sembolize eden “Xinjiang” kavramını kullanmayarak olumlu ve insani bir duruş gösteren yazar Çin tarafından “bölücülük” olarak nitelenen “Doğu Türkistan” kavramını baskın olarak kullanmayarak burada ara bir çözüm üretmiştir. Akademik çevrelerde “Doğu Türkistan” kavramının kullanımının daha yaygınlaştırılması açısından bu bir eksiklik olarak görülebilir. Devam edersek, Kazakistan’ın sosyalizme olumsuz yaklaşmaması ve barışçıl politikalar gütmesi Çin açısından Kazakistan’ı güvenli bir sınır komşusu yapmaktadır. Çin açısından ekonomi ve enerji Kazakistan politikalarında belirleyicidir. Çin’deki Çin tarzı sosyalist rejimin ve ÇKP’nin devamı için üretimine önem veren rejim bunun için de süreklilik içeren bir enerji akışı beklemektedir. Kazakistan da sınır komşusu olarak bu enerji hatlarının ve kaynaklarının üzerindedir. Bu noktada Çin Kazakistan’la olumlu ilişki geliştirmeyi önclemiştir. Çin’in Doğu Türkistan’ı kalkındırarak orada hem güvenli bir iklim yaratmayı hem de o bölge üzerinden bir kalkınma hamlesi başlatmayı hedefleyen politikası için Kazakistan yine önemli bir komşudur. Yine enerji noktasında Çin Kazakistan’da petrol işletmeleri almakta ve yeni enerji hatlarının kurulması için bağımsızlık sonrası dönemde çaba sarf etmektedir. Eserde ilişkilerin bu mecburi ilişkileri yürüttüğü Rusya etkisi altında ilişki geliştirmeye çalıştığı dönem 2005 yılında Çin ve Kazakistan’ın ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesine yükseltmesiyle sona ermiş ve yeni bir boyuta erişmiştir. Bu dönemde Çin’in “yumuşak güç” tezlerinin çokça konuşulmaya başlandığı bir dönemdir. Eserde Çin’in tarihsel devlet anlayışına ve Konfüçyüsçü ideolojisine de atıf yapılmakta ve Çin’in dünyayı hiyerarşik olarak algıladığının altı çizilmektedir. ÇKP’nin de bu kapsamda Çin kültürünün yayılması ve küreselleşmesi için bir program yürüttüğünü, sinofobiyi engellemek için de çalıştığını işaret eden yazar Kazakistan’ın da bu noktada önemli bir propaganda alanı olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde Çin’in Kazakistan’a yönelik ihracatının çok arttığı ve Çin pazarındaki ürünlerin %70 civarında Çin menşeli olduğuna dikkat çeken eser, Çin’in Kazakistan’da ekonomik olarak çok yönlü bir politika yürütmeye devam ettiğini belirtmiştir. Kazak doğalgaz ve petrol alanlarındaki Çin hakimiyeti de bu dönemde daha da artmıştır. Xi Jinping’in iktidara gelmesiyle lider etkisi altında Çin’in bir paradigma değişikliği yaşadığını vurgulayan eser şeffaf ama otokratik bir yönetim tercih ettiğini belirtmiştir. Çin içinde elitler içinde bir cephe açan ve bu bağlamda iç siyasete hızla hakim olan Xi’nin dış politika karar vericileri arasında tartışmasız bir numarada olduğunu da eser açıklıkla anlatmıştır. Xi döneminde Çin’in en büyük uluslararası projesi Kuşak Yol projesi olmuştur. Bu projenin de ilk açıklaması Kazakistan’da yapılmıştır. Bu bağlamda Kuşak Yol projesi açısından Kazakistan çok büyük önem taşıyan ilk geçiş ülkesidir. Çin’in Kazakistan politikalarının temelinde de bu dönemde proje vardır.

Kazakistan'ın çoklu dış politik ilişkilerinin olması ve güvenilir bir ülke olarak görülmesi durumunu da kullanmak isteyen Çin, Kazakistan ile diplomatik ve ticari ilişkilerini hep iyi tutmaya çalışmıştır. Kazakistan da kara kilitli bir ülke olarak Çin'in projesinden yararlanmayı seçmiştir. Çin de enerji tedariki için Kazakistan'a özel bir önem vermektedir. Türkistan'ın genelinde yer alan sinofobi ve Çin'in Müslüman Türk azınlıklara yönelik insan hakları ihlallerinin yarattığı olumsuz algı ise bölgedeki en önemli sorun olarak Kazakistan'ı da etkilemektedir. Ancak Kazak hükümeti ticari ilişkiler sebebiyle bu konuda net ve açık bir tavır alamamaktadır. Bağımsız değişken olarak ise iki ülkenin hem siyasi hem de ticari olarak Rusya'dır.

Sonuç Değerlendirmesi

Eserin son kısmında ise 2010-2020 yılları arasında yaşanan gelişmeleri esas alarak Türkiye ve Çin'in Kazakistan politikaları karşılaştırılmış, bu karşılaştırmada neoklasik realizm çerçevesi kullanılmıştır. Bu çerçeveye göre benzer ve ayrışan noktalar da tespit edilmiştir. Bölümün sonuna eklenen ve aslında anlatılan siyasi tarih ve teorik tartışmalardan çıkan sonucun bir tablo halinde verilmesi de son derece özetleyici olmuştur. Bu bölümü özetlemeden önce ilgili tabloyu da buraya taşımayı doğru buldum.

	Türkiye	Çin
Benzerlik	<p>a. Lider etkisi</p> <p>c. İkili ticaretin artırılması ve doğal kaynakların ihracatı</p> <p>e. Kazakistan'ın karmaşık bölgesel dengeleme siyaseti</p>	<p>b. Ulaştırma politikaları</p> <p>d. Kazakistan'ın küresel alanda sürdürdüğü aktif dış politikası</p> <p>f. Asya'da güvenlik</p>
Farklılık	<p>a. Ortak dil, kültür ve tarihe sahip olmak</p> <p>b. Uluslararası platformlarda siyasi birliktelik amacı</p> <p>c. Diplomasi imkânı yaratan yumuşak güç politikaları</p> <p>d. Devlet-toplum ilişkileri</p> <p>e. Toplumlar arası bağ</p>	<p>a. Çin vatandaşı Kazaklar</p> <p>b. Kazakistan'ın Uygur Bölgesi'nde etkin ve sorumluluk üstlenen bir ülke olmasını sağlamak</p> <p>c. Asya'da bölgesel birliktelik</p> <p>d. Yumuşak güç ile nüfuzunu geliştirmek</p> <p>e. ÇKP ve devlet-toplum ilişkileri</p> <p>f. Toplumlar arası farklılık</p>

Öncelikle eser kendi yaklaşımıyla Türkiye - Kazakistan, Çin - Kazakistan ilişkilerinin neoklasik realizmle analiz edilebileceğine dair sağlam dayanaklar üretmiş, teorinin “bağımlı değişken”, “bağımsız değişken” ve “ara değişken” tezlerini anlattığı her tarihi ve siyasi olayda kullanmıştır. Bu yaklaşımlarla olayları incelemiştir. Bu noktada Türkiye ile Çin'in Kazakistan politikaları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur. Burada eleştirilebilecek bir nokta şudur: eserin tamamında 1991 - 2020 arası dönem

değerlendirilirken eserin sonundaki karşılaştırma bölümünde 2010 - 2020 dönemi esas alınmıştır. Aslında eserin tamamında önceki dönemlere dair de neoklasik realizm araştırması yapılmıştır. Eseri giriş bölümünde bu eleştiriye yönelik 2010 - 2020 döneminin esas olduğu önceki dönemlerdeki analizlerin okuyucu açısından açıklayıcı ve bilgilendirici olma amacı güdüldüğü ifade edilmiştir. Bu eleştiriye gelecek cevabı da önceden buraya taşımak doğrudur. Ayrıca teorik olarak da eserin genelinde sunulan örnekler, devletlerin dış politikalarının analizinde klasik realizmin de neo-realizmin de yetersiz kaldığını açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda da aslında bir dış politika analizi eseri gibi görülse de çalışma teorik alana da önemli bir katkı sunmuştur. Eserde Türkiye ile Çin'in Kazakistan politikalarında ara değişken olarak öne çıkan unsur lider etkisidir. Eserde Xi Jinping ve ÇKP'nin Çin tarafında belirleyiciliği, Türkiye'de ise Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu ve AK Parti belirleyiciliği öne çıkmıştır. Bunun yanında iki ülkenin de Asya'daki güvenlik politikalarında büyük ölçüde benzerleştiği burada tek ayrımın Çin'in kendi iç politikasını etkileyen Uygurlar ve Kazakların durumu olduğu da işaret edilmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü ile iyi ilişkiler ve CICA gibi örgütlerde hem Türkiye hem Çin'in olması da buna örnektir. Diğer yandan Kazakistan'ın coğrafi konumu iki ülkenin de Asya içindeki lojistik politikalarında ülkeyi önemli kılmakta ve benzer politikalar geliştirmesini sağlamaktadır. Hatta Kuşak Yol projesine olumlu yaklaşan Türkiye Çin-Kazakistan hattında ortak bir siyasetin de güdüldüğünü göstermektedir. Kuşak Yol projesi Türkiye'nin Orta Koridor projesiyle bu bağlamda örtüşmektedir. İki projenin de ortak noktası da zaten Kazakistan'dır. Doğal kaynaklara ulaşım ve ikili ticaretin artırılması noktasında da Türkiye ve Çin benzer yaklaşımlara sahiptir. Burada ayrışan hususlar ise Çin için bir sınır komşusu olan ve ciddi bir pazar olan Kazakistan ile ciddi bir ilişki olması diğer yandan da Rusya'ya karşı ticari alan kazanma amacının olmasıdır. Türkiye ise hem uzun mesafe hem de bölgesel politikalara uzaklık noktasında bu gibi detaylı bir ticari politikaya sahip değildir. Türkiye ile Çin açısından ortak bağımsız değişkenin Rusya olduğu da eserde kendini göstermektedir. Çin ve Türkiye'yi farklılaştıran ilk unsur ise Türkiye'nin Kazakistan'a ortak dil, tarih, kültür ve kimlik açısından bakması, Çin'in ise böyle bir ilişkisinin olmaması ve buna ek olarak Çin içinde Kazakistan'ın bir azınlığının yaşıyor olmasıdır. Bu hususlar iki ülkenin kimliklerine dayanan politikalarını şekillendirmekte, toplumsal destek ve karşıtlığı da şekillendirmektedir. Bu noktada Çin'in Kazakistan'dan Doğu Türkistan konusunda Çin yanlısı inisiyatif almasını beklemesi de Türkiye ile ayrışan noktalardan biridir. Kazakistan ve Türkiye arasında böyle bir ilişki yoktur hatta Uygur meselesinde Türkiye'nin aktif olmasa da Uygur Türklerinin hak ve hukuklarının korunması noktasında bir kanaati vardır. Türkiye kültürel politikalarla bir nüfuz mücadelesi vermek ya da yumuşak güçle siyasi sonuç almak gibi bir niyet gütmeyen, Çin açıkça merkez-çevre politikaları

kapsamında yumuşak gücünü kullanarak Kazakistan üzerinde bir hegemonya kurma amacı gütmektedir.

Bütün bu özet bilgileri değerlendirdiğimizde eserde Türkiye açısından Kazakistan politikalarının temel parametrelerinin ortak geçmiş ve tarihe sahip olmak ve ekonomik birlikteliğin geliştirilmesi ile siyasi birlikteliğin güçlenmesini hedeflemek olduğu görülmektedir. Çin açısından ise Kazakistan ortalama bir sınır komşusu değildir. Çin için Kazakistan'da sinofobiyi yenmek, bölgeselci siyasetler üretmek, nüfuz politikaları yürüterek bölgesel bir amaca ulaşmak önemli parametrelerdir.

Eser neoklasik realizm yaklaşımını Türkçede işleyen bir eser olarak ilk önemini kazanırken, bu bağlamda Türkiye - Çin - Kazakistan hattındaki dış politikayı analiz ederek hem bir siyasi tarih özeti hem de dış politika analizi sunmaktadır. Karşılaştırmalı politikalar alanında da bu yönde önemli bir katkı sunmuştur.